

Prof. Dr. İlder TURAN

İ. Ü.

Siyasal Bilgiler Fakültesi

ABD - SSCB'NİN İLİŞKİ VE POLİTİKALARININ NATO SORUMLULUK SAHASI DIŞINDA KALAN ORTA DOĞU BÖLGESİ ÜZERİNDEKİ MUHTEMEL ETKİLERİ VE TÜRKİYE(*)

Orta Doğu bölgesi, tüm Nato üyesi ülkelerin ilgi duyduğu bir alan olmakla beraber, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir yandan uluslararası sistemdeki birincil kamplaşma ve rekabetin merkezinin Avrupa olması, diğer yandan bölgedeki ülkelerin çoğunlukla Batı grubu ülkelerle sömürgeci ilişkilerden yeni kurtuluyor bulunması nedeniyle, Batı savunma sisteminin dışında tutulmuştur. Nato'nun Orta Doğu'ya en yakın üyesi Türkiye ise, bölge ülkeleriyle uzun süreler mesafeli ilişkiler yürütmüş olup, bölge içi sorunlara karışmamaya özen göstermiştir.

Büyük Devletler ve Orta Doğu

Orta Doğu bölgesi, tarihin hemen her döneminde büyük devletlerin yakın ilgisi-ne hedef olmuştur. Doğaldır ki, büyük devletlerin kimler olduğu ve bölgeyle ilgilenmelerinin nedeni zaman içinde değişmiştir. Biz büyük devletlerin, özellikle günümüzün iki süper gücü Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin, bölgeye duydukları ilginin kaynaklarını kısaca inceleyerek çözümlerimize başlamak istiyoruz.

Orta Doğu denildiği zaman ilk olarak akla petrol gelmektedir. Petrolün gerek ABD ve SSCB, gerek diğer sanayileşmiş ülkeler için çok yönlü önemi vardır. Farklı oranlarda olmakla birlikte, tüm sanayileşmiş ülkeler Orta Doğu petrolüne enerji ve hammadde kaynağı olarak bağımlı durumdadır. Bu nedenle, bölgede petrol üretiminin ve sanayileşmiş ülkelere sevkinin aksamaması istenmektedir.

Uzun süreler, Orta Doğu petroleri Batılı şirketlerin denetiminde işletilmiş, Batı Avrupa ülkeleri ve ABD böylece düzenli ve ucuz bir enerji kaynağından yararlanmışlardır. Günümüzde petrol arama, üretme ve dağıtma sürecinde, topraklarında petrol bulunan ülkelerin rolü ve ağırlığı artmış olmakla birlikte, petrolün kullanıcısı olup, üretim ve rafinajın teknolojisini de üreten sanayileşmiş ülkelerle karşılıklı bir bağımlılığın süregeldiğine işaret edilebilir. Ancak, 1956'da Süveyş ve 1973'teki petrol bunalımı, üretim ve sevkியatın aksamasının kısa dönemde Batı Avrupa ve Japonya'nın iktisadi faaliyetini ve günlük hayatını felç edebileceğini göstermiştir. Henüz Orta Doğu

(*) 1989 yılında yazılmıştır

petrolüne fazla bağımlı olmayan Sovyetler Birliği'nin de, bölge petrolüne giderek daha fazla gereksinme duyacağı da bilinmektedir.

Petrolün yarattığı gelirin önemli bir kısmının sanayileşmiş ülkelere mal alımına gitmesi, bakiyesinin ise çoğu zaman yine bu ülkelerde yatırım ve finansman alanlarında kullanılması, sözünü ettiğimiz karşılıklı bağımlılığın bir başka boyutudur. Örneğin, petrol ihraç eden Orta Doğu ülkeleri, birikimlerini dolar yerine altın olarak tutmaya karar verdikleri zaman, uluslararası para ve bankacılık sistemi ciddi bir sarsıntıyla karşılaşmaktadır.

Özetle, petrol üretimi, dağıtımı ve petrol gelirlerinin kullanımının sanayileşmiş ülkeler üzerindeki çok yönlü etkileri, onları bu kaynakla ilgilenmeğe, onun üzerindeki denetimlerini korumaya, başkalarının denetim çabalarını durdurmağa itmektedir.

Orta Doğu bölgesine büyük devletlerin gösterdiği ilgi, petrol öncesi dönemden beri bölgenin uluslararası ulaşım sisteminde merkezi bir konuma sahip olmasından da kaynaklanmaktadır. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla, Doğu-Batı ticaretindeki mal akımı önemli ölçüde Kanal'a kaymıştır. Kanal'ın artan önemi, Kanal'ın Arap Denizi ve Hint Okyanusu'na çıkışında bulunan Bab-ül-Mendep Boğazı'na da önem kazandırmıştır. Bölgede petrol üretiminin yaygınlaşması bu önemi daha da arttırmıştır. Petrol tankerleri Bab-ül-Mendep-Süveyş yolunu izlemişler, ayrıca Süveyş-Akdeniz arasında bir petrol boru hattı da kurulmuştur.

Petrol üretiminin önem kazandırdığı bir başka geçit de, Basra Körfezi'nden çıkışı denetleyen Hürmüz Boğazı'dır. Körfez'de petrol üreten tüm ülkelerin önemli yükleme merkezleri de Körfez içinde bulunmakta, Körfez'in dışına da Hürmüz Boğazı'ndan geçerek çıkılmaktadır.

Doğu-Batı deniz ticareti yolları 16. yüzyıldan itibaren Ümit Burnu'nu dolaşarak zaten bölgenin güneyinden geçmekteydi. Dolayısıyla, gerek ulaşımın emniyeti, gerek gemilerin ikmal açısından bu havali önem arzemiş, sırasıyla Osmanlılar, Portekizliler ve İngilizler bölgeye egemen olmaya çalışmışlardır. 1960'lı yılların sonuna kadar bölgede açık bir İngiliz egemenliği olduğu henüz hatırlardadır. Sonuçta, ABD ve SSCB'nin bölgeye ilgisinin bölgenin uluslararası ticaret ve ulaşım yolları üzerindeki konumundan da kaynaklandığını söylememiz gerekmektedir.

Sovyetler Birliği'nin sıcak denizlere ulaşmak, her mevsim kullanabileceği limanlara sahip olmak isteğinin, bölge yönünde yayılmacı bir eğilim yarattığı ileri sürülmektedir. Bu yayılmaya hedef teşkil eden ülkelere Türkiye NATO savunma sistemi içinde yer alırken, diğerleri NATO sorumluluk sahası dışında kalmaktadır. Önce Rusya'nın, bilahare Sovyetlerin İran yönünde ilerleme çabaları sırasıyla İngiltere ve A.B.D. tarafından engellenmek istenmiştir. Bir sonraki bölümde konuya Amerikan-Sovyet yarışması çerçevesinde dönülecek ve başka örnekler üzerinde durulacaktır. Şu anda belirtebileceğimiz husus, Sovyetlerin yayılmacı niyetlere sahip olarak algılanmasının

önce İngiltere, sonra da ABD'nin bölgeye yoğun ilgi duymasını teşvik ettiği'dir. Daha genel olarak, bir büyük devletin ilgi duyduğu ve faal olduğu bir bölgeyle diğer büyük devletler de hemen ilgilenmeğe başlamaktadırlar. Böyle bir ilgiyi meşru göstermek için, diğer bir büyük devletin ilgisi ya da faaliyeti dışında bir gerekçeye ihtiyaç dahi duyulmamaktadır.

Son olarak, Orta Doğu'ya büyük devletlerin ilgi duymasında kültürel faktörlerin de rolü bulunmaktadır. Bölgenin Hıristiyanlık ve Musevilik'in doğduğu yer olması, çeşitli kutsal yerlerin burada bulunması, farklı dinlere mensup etnik gruplara büyük ülkeler halklarınca yakınlık duyulması, bölgeye büyük devletlerin ilgi göstermesini uyarmaktadır. Doğaldır ki, salt manevi kaynaklı bir ilginin ülkelerarası ilişkileri açıklayıcı gücü fazla değildir. Ayrıca, çoğu zaman manevi ağırlıklı savların, maddi çatışmaları haklı göstermek için başvurulan silahlar olduğu da unutulmamak gerekir. Yine de, kültürel faktörlerin, siyasal liderlerin, dış politika yapımcılarının, bilişsel haritalarını belirlemede ağırlıkları olduğunu, karar ve eylemlerin de bu bilişsel çerçeveler içinde oluştuğunu biliyoruz.

ABD-SSCB İlişkileri ve Orta Doğu

ABD ve SSCB, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya siyasetinde söz sahibi olan iki süper güç konumuna gelmişlerdir. Savaş bitiminde, Avrupa ülkeleri ABD ve SSCB'nin başını çektiği iki kutup etrafında kürelenmişlerdir, iki süper gücün dünyanın diğer bölgelerindeki ilişkisini de, Avrupa kaynaklı çift kutuplu dünya anlayışı şekillendirmiştir. Dünyanın birbiriyle uzlaşması olanaksız ve sürekli mücadele içinde bulunan iki kampa ayrılmış olduğuna dayalı bu anlayış, Stalin'in ölümünden sonra yumuşamaya başlamış, 1956'da Kruşçev'in 20. Parti Kongresinde SSCB'nin kesin liderliğine yerleşmesinden kısa bir süre sonra da yerini "Barış İçinde Birlikte Yaşama" anlayışına bırakmıştır.

a. Soğuk Savaş Dönemi.

İki kutuplu dünya ya da soğuk savaş dönemi diyebileceğimiz ilk dönemde, iki süper güç arasındaki ilişkiler doğrudan ve hasmanedir. ABD, SSCB'nin sürekli yayılma eğiliminde olduğunu düşünmekte ve bunu engellemeğe çalışmaktadır. 1949'da Avrupa savunması NATO çerçevesinde düzenlenmiştir. 1952'de Türkiye ve Yunanistan'da bu savunma sistemine dahil edilmiştir.

1952'de Eisenhower'ın ABD Başkanı seçilmesiyle A.B.D. Dış İşleri Bakanlığına getirilen J.F. Dulles, Sovyet yayılmacılığının engellenmesi ve Sovyetler'in geriletilmesi için "durdurma" siyasetini oluşturmuştur. Bunun bir boyutu da S.S.C.B.'nin bir savunma paktları zinciriyle çevrilmesidir.

Savaşta gücünü önemli ölçüde yitirmiş olmasına rağmen, İngiltere Orta Doğu'nun daha çok kendi nüfuz alanı olduğunu düşünmekte, bu bölgede insiyatifi tama-

men Amerikan ellerine bırakmak istememektedir. Dolayısıyla, önce Orta Doğu savunmasının İngiliz denetiminde bir Orta Doğu Komutanlığı'na bırakılması düşünülmüş, fakat bir yandan İngiltere'nin güçsüzlüğü, diğer yandan bu öneriye karşı beliren tepkiler karşısında, ABD'nin de rol aldığı bir savunma paktının kurulması benimsenmiştir. Nitekim 1955'te Bağdat Paktı kurulmuştur. Ancak Batı Bloku'nu önderliğinde bir savunma paktı Arap ülkelerine cazip gelmemiştir. Nitekim, pakta giren tek Arap ülkesi Irak'ta, bu karar kamuoyunun tepkisini çekmiş ve 1958'de krallık rejiminin bir darbeyle sona ermesinin gerekçelerinden birini oluşturmuştur.

Burada hatırlanması gereken nokta şudur. Bağdat Paktı'na üye olan Türkiye ve İran'ın Sovyetler'le ortak sınırı bulunuyordu. Bu iki ülke, II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Sovyetlerin yayılmacı istek ve eylemlerine muhatap olmuşlardı. İttifaklara cazip gelebilirdi. Buna karşılık, Orta Doğu'nun Arap ülkeleri, iki savaş arası döneminde İngiltere ve Fransa tarafından yarı-sömürge niteliğinde yöntemlerle yönetilmişler, aralarından bazıları bu bağlantılardan henüz tam olarak kurtulamamışlardı. Bölgenin Sovyetlere karşı savunulmasını öngören yabancı kökenli formüller, İngiltere'nin ve şimdi de Amerika'nın bölgedeki egemenliklerini sürdürmek için geliştirdikleri araçlar olarak değerlendiriliyor, gerçek bir dış tehlikeyi hedef aldıkları düşünülmüyordu. Kaldı ki, Arap ülkelerinin kendi güvenlikleri açısından önemli gördükleri en büyük tehlike bölgeden bir hayli uzakta bulunan S.S.C.B. değil, Arap topraklarında kurulmuş ve yayılma eğilimi gösteren İsrail'di. İsrail'i de ABD destekliyordu.

Soğuk savaş döneminde ABD, Orta Doğu'da Amerikan ve İngiliz çıkarlarını sarıyan her eylemin arkasında Sovyetler varmış gibi hareket etmiştir. Örneğin, 1958'de, Eisenhower Doktrini çerçevesinde Lübnan'a ABD'nin asker göndermesi dahi, Sovyet tehlikesine karşı yapılıyor gibi gösterilmiştir. Halbuki Lübnan o dönemde sadece Nasırcı bir Arap milliyetçiliği dalgasıyla karşı karşıyaydı.

Bölgedeki Arap milliyetçiliği tezahürlerinin Sovyet yayılmacılığıyla bağlantılandırılması, böyle bir bağın oluşmasına katkıda bulunmuştur. Örneğin, Mısır'ın pamuk karşılığı Çekoslovakya'dan silâh almaya yönelmesi, keza Assuan Barajı'nın Sovyet yardımlarıyla gerçekleştirilmesi, Birleşik Devletlerin, İngiliz çıkarlarına direnen Mısır'a sırt çevirmesinin bir sonucudur. Ancak, ABD'nin Mısır'ı Sovyet yanlısı, hatta uydusu olarak değerlendirmesi, Mısır'ı da mecburen Sovyetlere yaklaştırmıştır.

Keza, ABD, bölgenin muhafazakar rejimlerine yakınlık göstermiş, islahatçı taleplere de kuşkuyla bakmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak, geleneksel rejimler askeri darbelerle sona erdiği zaman, yeni liderler eski rejime yakın ve İsrail taraftarı bir Amerika ile işbirliğini arzulamamışlar, Sovyetlerle ticari ve askeri bağlar geliştirmekten de çekinmemişlerdir. Ancak, hiçbir ülkenin ittifak ilişkisi içine girmediğini, Sovyetler'e bazı askeri kolaylıklar sağlamakla yetindiğini belirtmek gerekir.

Soğuk savaş döneminde, ABD'nin Arap Orta Doğu'sunda Sovyetlere karşı bir gerileme içinde olduğu söylenebilir. Bu dönemde, Arap ülkeleri Batı bloku yörüngesinden uzaklaşmışlar, Sovyetler Birliği ile çok yönlü ilişkiler geliştirmişlerdir. Ancak,

söylenenler Arap yarımadası için geçerli değildir. Suudi Arabistan' da ABD, diğer körfez şeyhliklerinde İngiltere siyasal üstünlüğe sahiptir. Zaten, Körfez şeyhlikleri İngiltere'den bağımsızlıklarını henüz kazanmamışlardır.

Sözkonusu dönemde Türkiye'nin de katı bir iki kutupla dünya anlayışını benimsediği görülmektedir. Nato'ya girilmiş, Bağdat Paktı'na katılmakta tereddüt gösterilmemiştir. Arap ülkelerindeki muhafazakar rejimlerin yıkılışı endişeyle karşılanmakta, bu gelişmeler Sovyet nüfuzunun artışı olarak değerlendirilmektedir. İki kutuplu sistemde, blok lideri politikayı belirlemekte, diğer üyeler onu izlemekte ve uygulamaktadır. Türk dış politikası da, anahatlarını ABD'nin belirlediği bir çizgi içinde kalmaktadır. Türkiye'nin görevinin Nato içinde olduğu anlayışı egemendir; Türkiye'den Nato görev alanı dışında bir hizmet beklenmemektedir.

b. Barış İçinde Birlikte Yaşama

1950'li yılların ortasından başlayarak Soğuk savaş dönemi sona ermeğe yüz tutmuştur. Avrupa'nın Doğu ve Batısını ayıran sınır kesinlik kazanmıştır. Sovyetler Varşova Paktı üyeleri üzerindeki üstünlüklerini konsolide etmişler, Batı Avrupa yönünde yayılmayı tasarlamadıklarını da belli etmişlerdir.

Amerikan nükleer üstünlüğü bitmiştir. Her iki süper gücün nükleer silahları, kıtalararası füzeler aracılığıyla birbirine ulaşabilecek durumdadır. Karşılıklı nükleer bir yıkımı önlemeyi amaçlayan esnek mukabele stratejisi, kitlevi mukabelenin yerini almaktadır. Taraflar, Avrupa'da çıkacak bir çatışmanın maliyetinin katlanılamayacak kadar yüksek olduğu üzerinde anlaşmışlardır. Dolayısıyla, yarışmalarını dünyanın başka bölgelerine kaydırmayı tercih etmektedirler. Mücadele bir nüfuz alanı mücadelesidir. ABD ve SSCB doğrudan karşı karşıya gelmemeğe dikkat etmekte, mücadele yandaş rejimler, kadrolar, hareketler aracılığıyla yürütülmektedir.

Bir yandan Batı Avrupa ülkelerinin iktisadi güçlerini arttırmaları, diğer yandan Avrupa'da savaş olasılığının zayıflaması, Amerika'nın Avrupa ülkeleri üzerindeki gücünü zayıflatmıştır. Buna bağlı olarak, Nato'nun Avrupalı üyeleri dünyanın çeşitli yörelerinde bu arada Orta Doğu'da, A.B.D.'nden farklı siyasalar izleyebilmektedirler.

Bu dönemde yürütülen mücadelenin bazı somut örnekleri üzerinde duralım. 1967 Arap-İsrail Savaşında, ABD ve SSCB, kendi yandaşlarına hemen silah ikmali yapmışlar, savaşın getirdiği zararı gidermeğe çalışmışlardır.

1958'de Ürdün tahtı, Filistinlilerin baskısı altında sallanınca İngiltere bu ülkeye paraşütçü birlikleri göndererek, A.B.D. ise, donanmasını bölgeye sevk ederek, kralın devrilmesini engellemişlerdir.

1961'de Kuveyt bağımsızlığına kavuşunca, Irak, burasının kendisine ait olduğunu iddia etmiş, yine ülkeyi işgalden İngiliz birlikleri korumuştur.

Umman'da 1970'li yıllarda sürgelen ve Sovyetlerden destek alan Dofar ayaklanması, Amerikan teşvikleriyle ve İran ile Suudi Arabistan'ın yardımı sayesinde önlenmiştir.

Dönem içinde ABD ve müttefiklerinin denetiminden uzaklaşan, bir kısmı da Sovyetlere yaklaşan ülkeler olmuştur. İngiliz himayesindeki Aden, uzun bir mücadeleden sonra bağımsızlığına kavuşmuş ve Güney Yemen Halk Cumhuriyeti adını almıştır. Keza, ABD ile yakın ilişkisi olan Libya kralı İdris bir darbe ile görevinden uzaklaştırılmış, yerini Amerikan aleyhtarı Kaddafi rejimi almıştır.

Dönem başında ABD'ne yakın olmayan, bilâhare bu ülke ile işbirliğine yönelen ülke olarak Mısır dikkati çekmektedir. Mısır, İsrail ile bir barış anlaşması yapmış ve bölgede Amerika'nın diğer müttefikleriyle işbirliğine girişmiştir. Bu politika değişikliği sırasında, ülkedeki Sovyet varlığı kısa sürede ve kolaylıkla sona erdirilmiştir.

Barış içinde birlikte yaşamak döneminde, Orta Doğu'daki Amerikan-Sovyet rekabeti yine hasmanedir. Her iki taraf da, bölgedeki konumunu, sonucu sıfır olan bir oyun anlayışıyla değerlendirmektedir. Diğer bir deyimle, bir tarafın denetiminin zayıflaması, o ülke tarafından, rakibinin kazanması olarak görülmektedir. Böyle bir değerlendirme pek yerinde gözükmemekle birlikte, hasmane ilişkilerin yürürlükte olduğu ortamlarda sık sık rastlanan bir olgudur.

Bölgede ABD'nin konumu, Sovyetler Birliği'ninkine kıyasla daha üstün olduğundan, bu ülke, bölgesel sorunların kendisinin önderliğinde, ve çizdiği çerçeve içerisinde çözülmesini sağlamağa çalışmaktadır. Bunun en canlı örneği, ABD'nin Arap-İsrail anlaşmazlıklarına tek başına çözüm arayan yaklaşımıdır. Keza, körfez petrolünün korunması ile ilgili çözümler ABD tarafından önerilmekte, diğer müttefiklerin, örneğin oluşturulacak bir çevik kuvvete, katılması beklenmektedir.

ABD'nin Sovyetleri bölgede dışlayan tutumu, Sovyetleri de, kendilerinin dahil olmadığı çözümlerin mümkün olmadığını göstermeğe itmiştir. Sözelimi, Mısır İsrail ile anlaşmaya varınca, Sovyetler buna katılmayı reddeden ülkelere destek vererek çözümün genelleşmesine kendilerinin de katılmasının zorunlu olduğunu göstermeğe çalışmışlardır.

ABD-SSCB ilişkilerinin rekabetçi niteliği, bu ülkelerin, bölge ülkeleri üzerindeki baskısını azaltıcı, onlar karşısındaki pazarlık güçlerini arttırıcı sonuçlar doğurmuştur. İlk her ülke, kendisinin daha yakın olduğu süper güç ile bir uyumsuzluğa düştüğü zaman, karşı tarafta kendisini dinlemeye, ve kendisine yardım etmeye hazır bir başka süper güç olduğunu bilmektedir. İkinci olarak, süper güçlerden birine yakınlığı tanınan bir ülke, o gücün onaylamakta zorluk çektiği eylemlere girişebilmekte, kendisine zorunlu bir hoşgörü gösterileceğini tahmin etmekte, ve genellikle haklı çıkmaktadır. Üçüncü olarak, süper güçlerin pek arzulamamasına rağmen, bölge ülkelerinin kendi aralarında anlaşmaları, ve süper güçleri kararlarına uymaya zorlamaları mümkündür. Değindiğimiz üç duruma örnek olarak sırasıyla Ürdün'ün Sovyetlerden silâh temini üzerinde durması, İsrail'in 1967'de yeni bir savaş başlatması ve 1973'te petrol ambargosunun uygulanmaya konulması verilebilir.

Barış içinde birlikte yaşama dönemi adını verdiğimiz bu dönemden Türkiye nasıl etkilenmiştir? İki kutuplu dünya anlayışının değişmeye başlaması, Türkiye'ye yapılan askeri ve iktisadi yardımların azalması olasılığını da birlikte getirdiğinden, önce endişeyle karşılanmıştır. Sonra, yeni duruma uyum sağlanmış ve Türkiye, uzun süredir ihmal ettiği Orta Doğu ülkeleriyle yeniden ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Ancak, Türkiye bölge içi ihtilallerin dışında kalmağa azami itina göstermiştir. Bunun gerekçesi, bu tür geçimsizliklere karışmasının Türkiye'ye bir yarar sağlayamayacağı, buna karşılık ülkenin kaynaklarını tüketerek savunmasını zaafa uğratacağıdır. Türkiye, NATO savunma alanı dışında herhangi bir sorumluluk yüklenemeyeceğini müttefiklerine sık sık ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye, toprağındaki ABD tesislerinin, bu ülkenin Orta Doğu'da Nato'yu ilgilendirmeyen müdahaleleri amacıyla kullanılmasını da engellemeye çalışmıştır. Gerek Arap, İsrail çatışmalarında, gerek Lübnan'a veya İran'a tasarlanan müdahalelerde gerekse Körfez'de başlatılacak bir harekatta, ABD Türkiye'yi sorumlu duruma sokacak kolaylıklardan yararlanma olanağına sahip değildir.

Böylece, iki kutuplu dünya döneminde ABD ile Türkiye arasında dış politika alanında mevcut olduğu varsayılan tam uyumun, ikinci dönemde daha rafine hale geldiğini, NATO sorumlulukları dışında farklı görüşlerin varlığının anlaşıldığını, NATO'ya bağlı olarak yapılan taahhütlerin başka bölgelere yaygınlaştırılmayacağını belirtildiğini söyleyebiliriz.

c. ABD-SSCB İlişkilerinde Yeni Dönem

Günümüzde, Nato ve Varşova Paktı üyelerinin birbirine karşı sıcak savaş yapmasını reddeden, fakat sürekli mücadelesini öngören birlikte yaşamının yerini, yeni bir anlayışın almakta olduğuna ilişkin belirtiler güçlenmektedir. Gerek ABD, gerek SSCB, birbirlerini dışlayarak ve birbirlerine rağmen, dünya politikasını şekillendirme çabalarının sonuç vermediğini, buna güçlerinin yetmediğini, ya da bunun için gereken yüksek maliyete katlanmaya hazır olmadıklarını kabullenmiş görünmektedirler. Böylece, ilişkileri büyük ölçüde yarışmacı bir zeminden önemli ölçüde uzlaşmacı zemine kayıyor izlenimi ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile dünyanın birçok bölgesinde bu iki süper gücün bir kondominyum ya da birlikte yönetimi öngörmelerine doğru bir gidis vardır.

Sözünü ettiğimiz gelişmeye ilişkin iki örneği Orta Doğu'dan verebiliriz. Her iki süper güç, İran-İrak Savaşı ve Körfez'de seyri sefer emniyeti konusunda benzer davranmış, birbirine karşı alacak tutum ve davranışlardan kaçınmıştır. Aynı şekilde, kısa bir süre önce A.B.D., Arap-İsrail sorununa çözüm arayan ve Sovyetlerin de katılacağı bir uluslararası konferans toplanmasını, belirli koşullar altında, kabul edebileceğini ilk defa ifade etmiştir.

ABD ve SSCB'nin dünya politikasında birlikte yönetim ilkesini daha da ileri götürmelerinin Orta Doğu bölgesi üzerindeki etkileri ne olacaktır? Böyle bir gelişme Türkiye'yi nasıl etkileyecektir?

ABD ve SSCB'nin uzlaşmacı tutumları, iki büyük devletin, müttefiklerine daha az danışma gereği duymalarını teşvik edecektir. Birleşik Devletler'in Sovyetler'le ilişkilerinde zaman zaman müttefiklerini bir sorun olarak gördüğü, ve onlara anlaşmalar hakkında sonuçlar ortaya çıktıktan sonra bilgi verdiği bilinmektedir. Nitekim, INF Anlaşmasında da böyle olduğu izlenimi yaygındır. Aynı biçimde, Orta Doğu sorunlarına ilişkin olarak da, ABD, müttefiklerini kendi önerdiği çözümlere yaklaştırmakta güçlük çekmiş ve onları beklemeden, uygun gördüğü biçimde hareket etmiştir. Şimdi, bu eğilimin daha da güçlenmesi beklenebilir.

SSCB ve ABD'nin uzlaşmacı bir yaklaşıma yönelmeleri, önderi oldukları ittifakların karşı karşıya gelmesi olasılığını zayıflatmaktadır. Böylece, Türkiye doğrudan yönelecek Sovyet baskısının azalması beklenebilir. Şu andaki Sovyet dış politikası bunu doğrular gözükmekte; bu ülke Türkiye ile olan ilişkilerindeki pürüzleri hızla gidermekte, çok yönlü ilişkilerin gelişmesini teşvik etmektedir.

Bir yandan ABD'nin NATO üyesi müttefiklerinden bağımsız hareket etme eğiliminin güçlenmesi, diğer yandan S.S.C.B.'nin NATO'ya dönük baskısının azalması, Türkiye için üzerinde dikkatle düşünülmesi zorunlu sonuçlar doğurabilecektir. Türkiye'nin kendi savunma gereksinimlerini büyük ölçüde ittifak çerçevesi içinde ve Birleşik Devletler'den sağladığı hatırlanacak olursa, şimdi bu kaynakların elde edilmesi için Amerika'nın Orta Doğu politikasıyla daha fazla uyum içinde hareket etmek yönünde baskıların artması beklenebilir. Örneğin, Türkiye'den ABD'nin Orta Doğu'daki amaçları için kullanacağı kolaylıklar sağlanması istenebilir. Ya da, Suudi Arabistan, Kuveyt gibi askeri bakımdan zayıf ülkelerin iç ve dış güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunması talep edilebilir. Türkiye, Orta Doğu sorunlarından uzak durmayı, sorunlara karışmasının Nato'nun güney kanadını zayıflatacağı savına dayandırmıştır. Sovyet tehdidinin azaldığının düşünülmesi, Güney kanadın zayıflaması savlarının ikna gücünü azaltacaktır.

ABD-SSCB'nin birlikte yönetimi esas alan yaklaşımları, bölge ülkelerinin uluslararası sistemde görece özerk davranabilme yeteneklerini de daraltacaktır. Bölge ülkelerinin fazla benimsemediği, siyasal çözümlerin zorlanması, bölge haritasında bazı değişiklikler yapılması, yeni siyasal birimlerin tüketilmesi, süper güç uzlaşmasının gerek Türkiye, gerek bölgenin diğer devletleri tarafından özlenmeyen sonuçları olabilir.

ABD-SSCB ilişkilerinin daha çok uzlaşmacı bir zemin üzerine oturması, aralarındaki rekabet unsurlarının tamamen ortadan kalkacağı anlamına gelmemektedir. Bu çerçevede gerek SSCB'nin Orta Doğu ülkelerinde kendi ideolojisini benimseyen akımları yaygınlaştırma ve rejim değişimlerini destekleme çabaları, gerek ABD'nin köktenci İslâmcı akımlara S.S.C.B.'nin içinde de etkili olabilecek, anti-komünist bir silâh olarak sahip çıkması, laik, demokratik bir milli devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış siyasal istikrarını bozucu sonuçlar doğurabilecektir.